

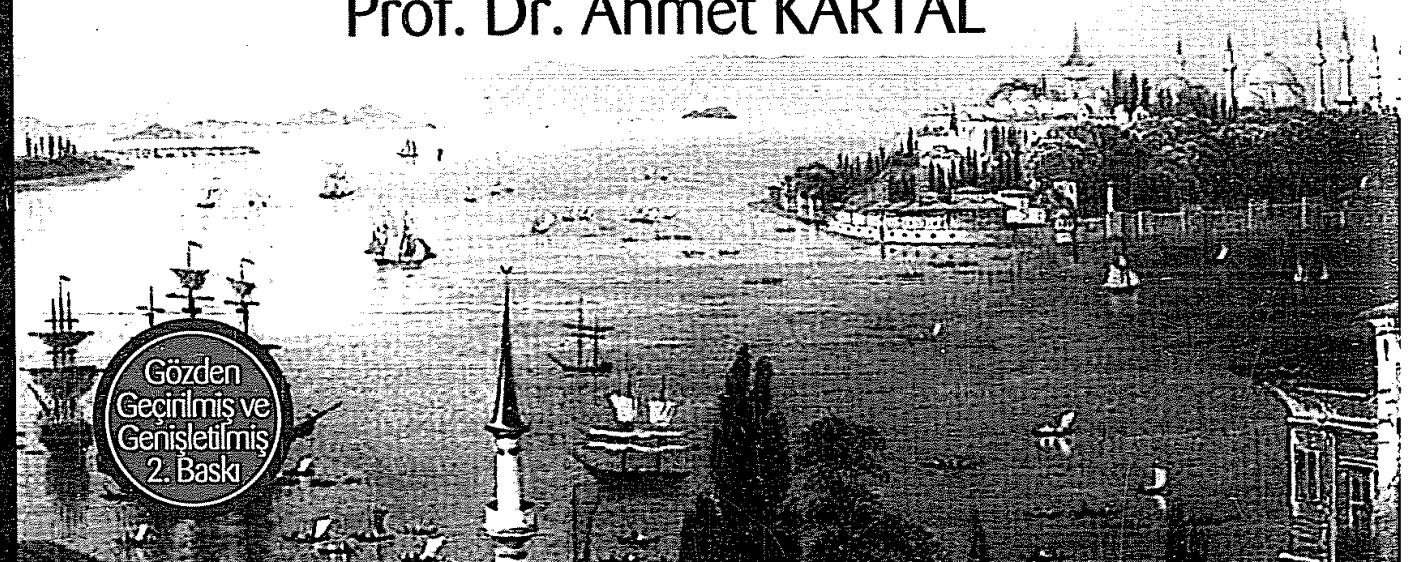
KURUBA
KİTAP

Şiraz'dan İstanbul'a

Türk-Fars Kültür Coğrafyası
Üzerine Araştırmalar

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Gözden
Geçirilmiş ve
Genişletilmiş
2. Baskı

Kurtuba Kitap: 16
Türk Edebiyatı: 1
Isbn: 978-975-6743-74-4

*T.C. Kültür ve Turizm
Bakanlığı Sertifika No:
16221*

© Kurtuba Kitap, 2010
Bu kitabın tüm yayın hakları, Kurtuba Kitap'a aittir. Kitabın tamamı ya da bir bölümü izinsiz olarak hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Editör

Ömür Ceylan

(Kurtuba Kitap)

Birinci Basım

Haziran 2010

(1000 Adet)

Baskı ve Cilt

A Ajans

Beysan San. Sit. No:32-4/G

Haramidere / İstanbul

(0212 422 79 29)

KURTUBA
K İ T A P

(Adil İnşaat Basım Yayın kuruluşudur.)

Adil İnşaat Basım Yayın Dağıtım Kurtasiye San. Tic. Ltd. Şti.

Sahhafılar Çarşısı No: 24-26 • 34450 - Bayezid / İstanbul

Telefon: 0212 528 1978-512 62 63 • Faks: 0212 512 91 20 • kurtuba@kurtubakitap.com

SÂ'İB-İ TEBRİZÎ ve TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Sâ'ib-i Tebrîzî, Hakânî-i Şîrvânî (ö. 1198), Nizâmî-i Gencevî (ö. 1212-14 ?), Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî (ö. 1273) ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî (1253-1324) gibi yazdığı Farsça eserlerle İran Edebiyatında birinci derecede yer işgal eden Türk asıllı şâirlerden biridir. Sâ'ib-i Tebrîzî, İran edebiyatında yeni bir üslûbun kurucusu olmasına rağmen, İran'dan ziyade Hindistan ile Türkiye'de şöhret kazanmıştır (Ateş 1968: 513). Farsça şiirlerinin yanında, Türkçe şiirleri de bulunan Mîrzâ Muhammed b. Mîrzâ Abdurrahîm Sâ'ib, XVII. asrın en önemli şâiridir.

Sâ'ib, yaklaşık olarak 1012/1603/4 tarihinde Tebriz'de doğdu²⁴³. Ailesi, kendisi henüz çok küçük iken Şâh I. Abbâs (995/1037-1587/1628)'ın emri ile, Tebriz'den İsfahan'a göçtü. Sâ'ib, burada yetişti. Çok erken yaşlarda Mekke'ye Hac farızasını yerine getirmek için giderken, Anadolu'ya gelmiş, Konya'da Mevlânâ'nın saâdet-penâhında hizmet-i ziyârete mülâzım olmuştur. Buradan tekrar "me'zûnen" ve "müstahlefen" Tebriz'e gitmiştir (Esrar Dede 2000: 282-83). Ancak bu sebeple, çeşitli iftiralara maruz kaldığı için, Hindistan'a giderek Hind-Türk imparatoru Şâh-Cihân'ın maiyetine girdi. Sâ'ib, 1042/1632-33 tarihinde babasıyla İran'a döndü. Safevîler'den Şâh II. Abbâs zamanında (1052/1077-1642/1677) Sâ'ib 'melikü's-su'arâ' oldu ve 1059/1649'da, bu hükümdarın Şâh-Cihân ile savaşını ve Kandehar'ı zaptını manzum olarak anlattı. Şâh Süleymân 1077/1667'de tahta çıkınca, ona takdim ettiği cülus kâsidesinin ilk beytinde kullandığı tabirler dolayısıyla, hükümdarın gözünden düştü. Sâ'ib, son zamanlarında Anadolu'ya geldi. Dönüşünde, İsfahan'da bir Mevlevî tekkesi açarak ölümüne kadar (1087/1676-77) kendi köşesinde sakin bir hayat geçirdi (Sâ'ib'in hayatı hakkında geniş bilgi için bak. Terbiyet 1314: 217-26; Deyhîm 1367: 351-81; Nasr-âbâdî 1361: 217-20; Nu'mânî 1368: 158-71; Safâ 1364: 1271-84; Tarlan 1944: 121-23; Kurnaz, 1999: 86-90; Yazıcı 1988).

²⁴³ Sâ'ib'in şu beyti, onun Tebriz'de doğduğunu göstermektedir (Araslı 1946: 7):

Sâ'ib ez-şehr-i pâk Tebrîz est

Hest Sa'dî ger ez gol-i Şîrâz

"Sa'dî, Şîrâz gülünden ise, Sâ'ib pak (temiz) olan Tebrîz şehrendir."

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Çok verimli şâir olan Sâ'ib'in şiirlerinin 40.000 (Sâmî 1996: IV/2933), 80.000 (Safâ 1364: 1277) veya 100.000 (Ateş 1968: 514) beyit olduğu söylenir. Hatta, 200.000 beyit olduğu iddia edilir (Ateş 1968: 514). Nasrâbâdî, Sâ'ib'in yaklaşık 120.000 beyti olduğunu (Nasrâbâdî 1361: 218) söylerken, Muhammed Ali Terbiyet ise, onun yaklaşık 120.000 beytini gördüğünü belirtir (Terbiyet 1314: 222). Sâ'ib'in bu şiirlerinin ekseriyeti, gazellerden ibarettir. Muhammed Kahraman tarafından neşredilen Sâ'ib divanında, 7015 Farsça (Kahraman 1370: 1-3423), 19 Türkçe (Kahraman 1370: 3425-45) olmak üzere toplam 7034 tane gazel yer almaktadır. Elde bulunan divanlar, Sâ'ib'in bütün şiirlerini ihtiva etmez. Bunlar, bazı kişiler tarafından tertip edilmiş seçme divanlardır. Sâ'ib'in, bizzat kendisinin şiirlerinden seçip oluşturduğu ve her bölümüne özel ad verdiği divanlara da rastlanmaktadır. Bu divanlarda Sâ'ib, sevgilinin uzuvlarını işleyen bölüme "mir'âtü'l-cemâl", ayna ve tarak ile ilgili bölüme "ârâyiş-i nigâr", şarapla ilgili bölüme "meyhâne", gazellerinin seçilen matla beyitleri ile ilgili bölümüne ise, "vâcibü'l-hıfz" adını vermiştir (Terbiyet 1314: 221).

Sâ'ib'in divanından başka, *Kandahâr-nâme* ve *Mahmûd u Ayâz* isimlerinde iki mesnevisi vardır (Terbiyet 1314: 221; Zerrînkûb 1371: 137). Ayrıca Sâ'ib'in, kendi şiirleri ile gazellerinin matlalarından ve sekiz yüz kadar kendisinden önce gelen veya muasırı olan şâirlerin şiirlerinden seçilmiş 25 bin beyitlik "Beyâz" adını verdiği bir eseri daha vardır (Terbiyet 1314: 221; Deyhîm 1367: 354).

Sâ'ib, şiirde yeni bir tarz ve üslûp geliştirerek çığır açmış büyük bir şâirdir (Safâ 1364: 1277; Ethé 1337: 199). Onu nazmındaki "külfet"ten ve atasözlerinin çokluğundan dolayı eleştiren Ziyâ Paşa bile (Göçgün 1987: 99-100):

Vâdi-i cedîd açdı Şâ'ib

Buldu nice nükte-i münâsib

demiştir.

Sâ'ib yaşadığı devirden itibaren iki üç asır, özellikle Hindistan, Afganistan ve Anadolu'da büyük üstat olarak tanınmış, sevilmiş ve muakkıplar bulmuştur (Diriöz 1977: 280). Ancak İran'da bu kadar tanınıp sevilmemiştir. Nitekim *Mecma'u'l-fusehâ*'da, şâirlikte tarzının "garip" düştüğü belirtilir (Araslı 1946: 12). Hindistan'da yazılan tezkirelerden *Şem'-i Encümen* ona, "gazel yazarların imamı, şâirlerin allâmesi" vasfını verir. *Hızâne-i Âmire*'de o, "üç şiir peygamberinin (Firdevsî, Enverî, Sa'dî) dördüncüsü" olarak kabul edilir. Servâzâd ise, "söz güneşinin şühud âleminde nurlarını yaydığı sabahtan bu zamana kadar dönen dünya, bu kadar kudretli bir mânâ yaratan vücuda getirmemiştir." der (Tarlân 1944: 122). Şiblî-i Nu'mânî, şiir ve şâirliğin İran'da Rûdekî ile başladığını, Sâ'ib ile son bulduğunu ifade eder (Nu'mânî 1368: 158). Muallim Nâcî de, *Lügat-i Nâcî* isimli sözlüğünde Sâ'ib'den bahsederken, "Dîvânı Rûmda en ziyâde şöhret bulan devâvîn-i Fârisiyyedendir. Hatta evvelleri Hâfız gibi tadrîs olunurdu" (Muallim Naci 1987: 507) der. E. Brown

AHMET KARTAL

da, Sâ'ib'in Anadolu ve Hindistan'da son derece sevilen bir şâir olduğunu, ancak vatanında bu kadar sevilmediğini söyler.

Anadolu'da Nâbî dahil, birçok şâirlerimiz onun gazellerini tahmis ve tanzir etmişlerdir (Diriöz 1977: 280). XVII. asır şâirlerinden Şehrî, Sâ'ib'in:

Ne ihtiyâc ki sâkî vire şarâb sene
Ki öz piyâlesini virdi âfitâb sene

matlalı gazeline (bak. gazel I) şu nazireyi söylemiştir (BTK 1987: V/193):

Gelürse keşret-i nezzâreden hicâb saña
O demde surh-ı rûyun yeter niķâb saña²⁴⁴

Nic'etsün âyine mihr-i ruķuñla 'aķsini fark
Sen âfitâba müşâbihsin âfitâb saña

Şerâre-veş iderüm dude-i cigerden red
Ger eylemezse eşer âh-ı şu' le tâb saña

O âb u tâbuna var âriзуñda keşf eyler
Olursa ķalb-i tâbânda olur niķâb saña

Mey-i tegâful nüş itme girme ķanıımıza²⁴⁵
Siyâh mesti-i çeşmüñ yiter sirâb saña

Şad âferin ğazel-i Rûmiyânuña Şâ'ib
Ki virdi Şehrî dü-şad şevķi ile cevâb saña

Koca Râĝıb Paşa ise, şu mısraında Sâ'ib tarzında şiir söylediğini ifade eder (Muallim Naci 1986: 241):

Hased ki Râĝıba hep fikr-i Şâ'ibâne düşer

Sâ'ib'in Türkçe şiirlerinin Fars edebiyatına da tesir ettiği görülmektedir. Nitekim Râkım mahlaslı bir şâir, Sâ'ib'in:

'Âşık ķanını vesmelü ķaşun²⁴⁶ nihân iķer
Cevherlü tiĝ kın ara peyveste ķan iķer

²⁴⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁴⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁴⁶ Ķaşun: ķaşıng M; ķaşın B.

matlı gazeline (Gazel VI), şu beyitle başlayan Farsça nazire yazmıştır (Araslı 1946: 19-20):

Hun-i 'âşîk-râ çu âb ân la' l-i meygun mî-ğored
Âb-râ ne-tuvân çonîn ħorden ki ü ħun mî-ğored²⁴⁷

Hatta Râkım, Sâ'ib'in şiirinin birinci beytinin ikinci mısraını Farsçaya tercüme ederken, ona nazire yazdığını açıkça dile getirmiştir (Araslı 1946 : 20):

În cevâb-i ân ħazel-i Şâ'ib ki Râkım gofte est
Tiğ dâ'im âb der-cû dâred vu ħun mî-ğored²⁴⁸

Sâ'ib, Türk olduğu için, ara sıra anadili ile de gazeller yazmayı ihmâl etmemiştir. Ancak onun bu Türkçe şiirleri, gerek kemiyet ve gerekse mahiyet yönünden, Farsça şiirlerinden oldukça farklı bulunmaktadır. Farsça şiirlerine göre çok az sayıda olan bu şiirlerin de, çoğu büyük şâirlerimize nazire olarak yazılmışlardır. Meselâ, bir tanesi Nevâî ve Fuzûlî'ye (Gazel II), bir tanesi Habîbî ve Fuzûlî'ye (Gazel V), dokuz tanesi Fuzûlî'ye (Gazel I, III, VI, IX, X, XI, XII, XIII, XVI) ve bir tanesi de Hatâî'ye (Gazel XVII) naziredir. Bu şiirler, ilk bakışta umumiyetle Fuzûlî'nin basit birer taklidi gibi görünürlerse de, üzerinde dikkatle durulacak olursa, bu ilk hükmün, doğru olmadığı hemen kendisini gösterir. Ayrıca Sâ'ib, bu Türkçe şiirleriyle, Klasik Türk edebiyatının inceliklerine vakıf bir şâir olarak görülür. Sâ'ib'in Türkçe şiirlerinin Farsça şiirleriyle ortak taraflarının olduğu müşahede edilmektedir. Bu şiirlerde de muhtevayı teşkil eden mânâ, dolu; fikir ve mazmunlar ince; hayaller orijinal ve güzeldir. Bunlarda da, ahlâkî ve tasavvufî nükteler, hikmet ve nasihatler beyitlerin başlıca ziynetlerini teşkil eder (Diriöz 1977: 280-81).

Sâ'ib'in şiirlerinde "aşk" konusu, önemli bir yer tutar. Sâ'ib'e göre, aşkın ilk şartı, kendi "özün"den geçmektir:

'Işkın ilk şartı budur Şâ'ib özünden giçesin
Kim özünden giçecek o tapacak burda karar

Şâir, kendisini aşk muhitinde olan "habâb-ı bî-bâk"e benzetir:

Muĥî-i 'ışk ara men ol ħabâb-i bî-bâkem
Ki gitdi başım u başımdadur hevâsı henüz

"Seng-i melâmet"ın değerini, "âşık-ı sâdık"ın bileceğini söyleyen şâir:

²⁴⁷ O kırmızı dudak, âşğın kanını su gibi içer. O, kan içtiği gibi, suyu aynı rahatlıkla içemez.

²⁴⁸ Bu, Râkım'ın Sâ'ib'in o gazeline söylediği cevaptır. Su verilmiş cevherli kılıç daima kan içer.

AHMET KARTAL

‘ Āşık-ı şādık bilür seng-i melāmet kadrini
Maḥzen-i sultāna lāyıkdur bu yarar daşlar

“Nâsıh”a, kendisini “âkil” eylemenin mümkün olmadığını söyler:

Men-i Mecnûnı ‘ âkil eylemek mümkün degül nâşih
Söz ilen müşg-nâb olan çanı çan eylemek olmaz

“Mahabbet”in elden bırakılmamasını isteyen şâir, “aşk”ta sebat edilmesini ifade eder:

Maḥabbet işiden el çekme ‘ ışk işin sebâtın gör
Ki Husrev taşdın maḥv itmedi Şîrîn nümüdârın

Rakiplere daima iltifat eden sevgilinin ayrılığından dolayı, âşık daima ah u feryat eder:

Luṭf idersen gerçi sen aġyāra her dem dōstım
Rüz u şeb biz firqatinle zār u nālânız hele

Ancak şâir, rakiplerden önce sevgilinin elini öptüğü için mesrurdur:

‘ İd-i vaşlına müşerref olmadan aġyār-ı dūn
Destini būs eyledik biz onla şādanız hele

Sâ’ib-i Tebrizî, yer yer sevgilinin kendisine ettiği eza ve cefayı dile getirmiştir:

‘ Āşıkın göz yaşına raḥm eylemez ol âfitâb
Aġlamak ilen aparmaz od elinden cān kebāb

Çünkü, onların gönülleri Bedaḥşan madeni gibi katıdır:

Leb-i la’ lîn ġamıdan bes ki udubdurlar çan
Ḥūbların daş üregi kân-i Bedaḥşân olmuş

Buna rağmen, kavuşma ümidiyle sevgilinin bulunduğu semtte ömrünü geçirir:

Vişāl ümidine ‘ ömrin geçitdi kūyinde
Yetişmez işlerine Şâ’ibin du’ ası henüz

Ancak, rakiplerin hileleriyle karşılaşır:

Meni mekr-i raqīb āvere kıldı yār kūyinden
Çıhardan Ādemi Firdevsden tezvîr-i şeytāndur

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Sevgiliden ayrı olmanın verdiği acı ve ıstırapı çeken ve yaşayan şâir, herkesin “yâr”inin olmasını ister:

Çekmedi bülbül nefes tâ gitdi gül gülzârdan
Hiç kâfir kalmasun yâ Rab cihânda yârsız

Sâ'ib, Doğu edebiyatında âşıkın timsali olan Mecnûn ve Ferhâd ile kendisi arasında benzerlik kurar:

Men-i hâki ne tenhâ olmuşam Mecnûn kimi rüsvâ
Ki ulduzdan felek seng-i melâmet içre pinhândur

Sipih-r-i seng-dil içre men ol Ferhâd-ı ter-destem
Ki âb-ı tîşeden kân-i zümür-rüd kıldı kühsârın

Sâ'ib'in şiirlerinde, yer yer sevgilinin güzellik unsurlarına yer verildiği de görülmektedir. Şu gazel, tamamıyla bu şekildedir:

Elden çıharam zülf-i perîşânını görcek
İşden giderem serv-i hırâmânını görcek

Susuzlara ger cân ahıdur çeşme-i hayvân
Men cân virürem çeşme-i hayvânını görcek

Ger bağlamasun il gözini şerm-i 'izârın
Cândan kesilür hañçer-i müjgânını görcek

Reyhân ki nezâket tökülürdi kaleminden
Hañ tîre çeker zülf-i perîşânını görcek

Bülbül ki gülün la'l-i lebinden söz alırdı
Dili dolaşur gonçe-i handânını görcek

Rıdvân ki behîstin yemişi gözine gelmez
Dişler elini sîb-i zenañdânını görcek

Terden hañ-ı reyhân varağın pāk silibdür
Nağğâş-ı gülistân hañ-ı reyhânını görcek

Gül-reng olur şubh etegi kanlu terinden
Horşid-i 'izâr-i 'arağ-efsânını görcek

Müjgânı olub kanlu yaşından reg-i yâkût

AHMET KARTAL

Sâ'ib'in şiirlerinde dikkati çeken noktalardan birisi de, deyim ve atasözlerine sıkça yer vermesidir:

‘Âşığın göz yaşına rahm eylemez ol âfitâb
Ağlamak ilen aparmaz od elinden cân kebâb

İçdi kanlar ol sitem-ger tâ kebâb itdi meni
Çekdi oddan intikâmın döne döne bu kebâb

Bülbül ki gülün la‘l-i lebinden söz alırdı
Dili dolaşur gonçe-i handânını görcek

Rıdvân ki behiştin yemişi gözine gelmez
Dişler elini sîb-i zenahdânını görcek

Göz yaşı pāk eyliyir sîneden hasret tozunı
Etek ile silinen âynada hiç toz mu qalar

Ârif insân hara gitse kayıdar tez vâţana
Şem‘ bir yerde yanar şu‘lesi eţrâfa uçar

Sâ'ib-i Tebrizî'nin 22 tane gazel nazım şekliyle söylenmiş Türkçe manzumesi, bir tane ise, Hind sultanına mağlup olan Nedr Muhammed Han için söylenmiş beyti vardır. Beyit sayılarına göre, gazelleri şu şekilde gösterebiliriz:

3 beyitli: 1; 4 beyitli: 1; 5 beyitli: 3; 6 beyitli: 1; 7 beyitli: 6; 8 beyitli: 3; 9 beyitli: 3; 10 beyitli: 2; 11 beyitli: 2. Üç beyitten oluşan gazelin eksik olduğu görülmektedir.

Sâ'ib, 22 gazelin 19'unda redif kullanmıştır. Redifler kendisini ek; ek, kelime; kelime; çekimli fiil ve kelime grubu şeklinde göstermektedir.

Gazelerde, 4 aruz bahri ve 6 aruz vezni kullanılmıştır. Bunlar şunlardır:

Remel Bahri:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün 13
(Fa'lün)

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün 1
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Müctes Bahri:

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün 2

Hezec Bahri:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün 2

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün 2

Muzârî Bahri:

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün 2

Tek beyit ise, aruzun Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün kalıbıyla söylenmiştir.

Sâ'ib'in şiirleri vezin, kafiye ve redif bakımından hemen hemen kusursuz, söyleyişi rahattır. Şiirlerinde edebî sanatlara ise, fazla rastlanmamaktadır.

Türkçe Şiirlerin Yayınlanmasında İzlenen Metot

Sâ'ib'in Türkçe şiirlerinin üç farklı neşrini elde ettik. Bunlar Türkiye'de Meserret Diriöz (Diriöz 1977), Azerbaycan'da Hamit Araslı (Araslı 1946) ve İran'da Muhammed Kahraman (Kahraman 1370) tarafından yayımlanan şiirlerdir. Bunlardan Meserret Diriöz ve Muhammed Kahraman tarafından yapılan yayımlar, tenkitli metin olarak hazırlanmıştır. Biz, şiirleri yayımlarken, Muhammed Kahraman tarafından Farsça divanın sonunda ayrı olarak ve "Gazelhâ-yi Turkî" başlığı altında verilen Türkçe şiirleri aldık ve (K) harfi ile gösterdik. Bu neşri esas olarak almamızın sebebi, hem neşrin tenkitli olması hem de yazıldığı Azerî Türkçesinin dil hususiyetlerini yansıtmasıdır. Okuyucunun, her üç neşri görmeleri amacıyla, Meserret Diriöz (M) ve Hamit Araslı (B) tarafından yayımlanan şiirlerin, Muhammed Kahraman tarafından yayımlanan şiirlerden farklarını dipnotlarda gösterdik. Bu şiirlerin yer aldığı yayımlar ile sayfa numaralarını, "gazel" ve "beyit" başlıklarının altında ve parantez içerisinde verdik. Ancak M ve B'de olan, ama K'da olmayan gazelleri ve bazı beyitleri metinde verdik ve dipnotlarda belirttik. Bunlardan M'de 18 gâzel, B'de 17 gâzel –biri Farsça-Türkçe mülemma-, K'da ise 20 gâzel ve 1 beyit yer almaktadır. Bizim oluşturduğumuz metinde ise 22 gâzel ve bir beyit yer almaktadır.

Bu yayımla, Sâ'ib-i Tebrîzî'nin Türkçe şiirlerinin 3 farklı neşri Türk okuyucularının bilgisine sunulmuştur. Ayrıca Türkiye'de bilinmeyen 4 Türkçe gazeli (bak. Gâzel XVIII-XIX-XX-XXII) ile bir Türkçe beyti de ilim âlemine tanıtılmıştır.

Türkçe Şiirler

GAZEL I

(K: 3429-M: 284-B: 23)²⁴⁹

Ne ihtiyâc ki sâķī vire şarâb sene²⁵⁰
Ki öz piyâlesini virdi âfitâb sene

Şarâb-ı la' li için tökme âb-i rû zinhâr
Ki dem-be-dem leb-i la' lîn²⁵¹ virür şarâb sene

Eger uram daşa peymâneni giçür menden²⁵²
Şarâbdan niçe göz tikse her habâb sene

Çurutma terli ' izârin²⁵³ içinde bâde-i nâb
Ki gül kimi²⁵⁴ yaraşur çihre-i pür-âb sene

Şarâbdan ne ' aceb olmasun²⁵⁵ eger serhõş
Bu duzlu lebler ilen neylesün²⁵⁶ şarâb sene

Bu âteşin yüz ilen kim dutar senin²⁵⁷ etegin
Halâl iler kanını tâ yiter kebâb sene

Didüm çihara²⁵⁸ seni hať hicâbdan gâfil
Ki hať ğubârı olur perde-i hicâb sene

Çıkar ' inanı elinden şükûh-i hüsnünden

²⁴⁹ Bu gazel *Dânişmendân-i Âzerbaycan*'da da geçmektedir (Terbiyet 1314: 223). Ayrıca *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevî*'de beş beyit olarak (1., 2., 4., 8. ve 9. beyitler) yer almaktadır (Esrâr Dede 2000: 284).

²⁵⁰ Redif olan "sene" kelimesi M'de "sanga" şeklindedir.

²⁵¹ La' lîn: la' lîng M.

²⁵² Menden: sâķī B.

²⁵³ Terli ' izârin: terlü ' izârung M.

²⁵⁴ Kimi: gibi M.

²⁵⁵ Olmasun: olmasang M.

²⁵⁶ Neylesün: neylesüng M.

²⁵⁷ Senin: sening M.

²⁵⁸ Didüm çihara: didim çihara M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Eger sipihr-i berin olsa hem-rikab sene²⁵⁹

Senin²⁶⁰ şahife-i husnin²⁶¹ kelam-ı Şa'ibdur
Ki dag-ı 'ayb olur hal-i intihab sene

GAZEL II

(K: 3430-M: 285-6-B:24)

'Aşikin göz yaşına rahm eylemez ol afitab
Aglamak²⁶² ilen aparmaz od elinden²⁶³ can kebap

Baş virende hançer-i sirabına²⁶⁴ yetmez mene²⁶⁵
Gerçi sanır²⁶⁶ özini başdan giçenlerden habap

İçdi kanlar ol sitem-ger ta kebap itdi meni
Çekdi oddan intikamın done done bu kebap

Hak oldum ol keman ebru ohin²⁶⁷ şayd itmege
Bilmedim gok yayıdan²⁶⁸ düşmez yire tir-i shehâb

Ger dutuşa²⁶⁹ ateş-i ruhsarilen²⁷⁰ yirindedur
Eylesun²⁷¹ 'aşiklar ile nice yuzsizliş²⁷² nikap

Şefkat ilen bir keret²⁷³ başın götür toprakdan²⁷⁴
Nice yolunda²⁷⁵ şafağdan terlesun²⁷⁶ kan afitab

²⁵⁹ Bu beyit sadece M'de vardır.

²⁶⁰ Senin: sening M.

²⁶¹ Husnin: husnüng M.

²⁶² Aglamak: yiglamak M, B.

²⁶³ Elinden: eliden M.

²⁶⁴ Hançer-i sirabına: hançer-i sirabına M.

²⁶⁵ Manga: mene M.

²⁶⁶ Sanır: şayar M.

²⁶⁷ Ohin: okın M.

²⁶⁸ Yayıdan: yaydan B.

²⁶⁹ Dutoşa: Tutuşa M.

²⁷⁰ Ateş-i ruhsarilen: ateş-i ruhsarıdın M; ateş-i ruhsardan B.

²⁷¹ Eylesun: Eylesüng M.

²⁷² Yuzsizliş: yuzsizliş M; yuzsizlik B.

²⁷³ Şefkat ilen bir keret: şefkat ile bir kerez M; şefkat ilen bir kere B.

²⁷⁴ Toprakdan: toprakdan M.

²⁷⁵ Nice yolunda: Nice yolungda M; Nice yolunda B.

²⁷⁶ Terlesun: terlesüng M.

AHMET KARTAL

Fāriḡam seng-i melāmet içre cevri-î çerhden²⁷⁷
Neylesün²⁷⁸ gevherde olan suya mevc-i inkılab
'Aklı²⁷⁹ 'ışık itmek söz ilen sehl ü āsān görünür
Baş ağardı²⁸⁰ nāfenin²⁸¹ tā kıanın itdi müşg-i nāb

Saymasa²⁸² her kim fenā dünyāda mevcūd özini
Dāhil-i cennet olur maşşerde Şā'ib bī-hisāb

GAZEL III

(K: 343 I-M: 286-B: 25)

Elden çıharam²⁸³ zülf-i perişānını görcek²⁸⁴
İşden giderem serv-i hırāmānını görcek

Susızlara ger cān ahdur²⁸⁵ çeşme-i hayvān
Men cān virürem çeşme-i hayvānını görcek

Ger bağlamasun²⁸⁶ il gözini şerm-i 'izārin²⁸⁷
Cāndan kesilür hañcer-i müjgānını görcek

Reyhān ki nezāket tōkülürdi kıaleminden
Hañ tīre²⁸⁸ çeker zülf-i perişānını²⁸⁹ görcek

Bülbül ki gülün²⁹⁰ la' l-i lebinden söz alırdı²⁹¹
Dili dolaşur gonçe-i hāndānını²⁹² görcek

²⁷⁷ Cevri-î çerhde: cevri-î çerhdin M.

²⁷⁸ Neylesün: neylesüng M.

²⁷⁹ 'Aklı: 'aql B.

²⁸⁰ Ağardı: ağıardı M.

²⁸¹ Nāfenin: nāfening M; nāfe tek B.

²⁸² Saymasa: saymıya M; sanmaya B.

²⁸³ Çıharam: çıkıaram M.

²⁸⁴ Görcek: Redif olan bu kelime gazel boyunca M ve B'de görgeç şeklindedir.

²⁸⁵ Ahdur: ağıdur M.

²⁸⁶ Bağlamasun: bağlamasung M.

²⁸⁷ Şerm-i 'izārin: şerm-i 'izāring M.

²⁸⁸ Tīre: yere M.

²⁸⁹ Zülf-i perişānını: zülf-i perişānını M.

²⁹⁰ Gülün: gülüng M; gülün B.

²⁹¹ Alırdı: alurdu M.

²⁹² Gonçe-i hāndānını: gonçe-i hāndānını M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Rıdvān ki behiştin²⁹³ yemişi gözine gelmez
Dişler elini sīb-i zenaḥdānını²⁹⁴ görcek
Terden²⁹⁵ ḥaṭ-ı reyḥān varakın pāk silibdür²⁹⁶
Naḳḳāş-ı gülistān ḥaṭ-ı reyḥānını²⁹⁷ görcek

Gül-reng olur şubḥ etegi kanlu terinden²⁹⁸
Ḥorşīd-i 'izār-i 'araḳ-efşānını²⁹⁹ görcek

Müjgānı olub³⁰⁰ kanlu yaşından reg-i yāḳūt
Şā'ib leb-i la'l-i güher-efşānını³⁰¹ görcek

GAZEL IV

(K: 3432-M: 287-8-B: 26)

Olmadı ḥorşīdden dağlarda rengin kaşlar
Gördiler la'l-i lebin³⁰² kan terlediler daşlar

Kıldı peydā ḥükmi-taḳvīm-i kühen gül defteri
Açdılar çihre-i dildārımı³⁰³ naḳḳāşlar³⁰⁴

Kılmadılar sīne-i efgārımı³⁰⁵ amac-gāh
Eskik itdiler bizimlen³⁰⁶ ol muḳavves kaşlar

'Aşık-ı şādık bilür seng-i melāmet ḳadrini
Maḥzen-i sultāna lāyıḳdur bu yarar daşlar

Gün dönende³⁰⁷ il didüm³⁰⁸ terk itmesün³⁰⁹ yoldaşlıg

-
- ²⁹³ Behiştin: behiştin M.
²⁹⁴ Sīb-i zenaḥdānını: sīb-i zenaḥdānını M.
²⁹⁵ Terden: Yerden B.
²⁹⁶ Silibdür: şilübdür B.
²⁹⁷ Ḥaṭ-ı reyḥānını: ḥaṭ-ı reyḥānını M.
²⁹⁸ Olur şubḥ etegi kanlu terinden: alur şubḥ iki ḥāl-i terinden B.
²⁹⁹ 'Araḳ-efşānını: 'araḳ-efşānını M; muḥriḳ-efşānını B.
³⁰⁰ Olub: alub B.
³⁰¹ Güher-efşānını: güher-efşānını M.
³⁰² La'l-i lebin: la'l-i lebün M.
³⁰³ Çihre-i dildārımı: çihre-i dildārımı M, B.
³⁰⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.
³⁰⁵ Sīne-i efgārımı: sīne-i efgārımı M; sīne-i efgārımı B.
³⁰⁶ Eskik itdiler bizimlen: eksük atdılar bizimlen M; eksük itdiler bizimlen B.
³⁰⁷ Gün dönende: gün ü dünden B.

AHMET KARTAL

Çün kara oldu günüm yād oldular³¹⁰ kardaşlar
Yol eger haqdur çeker yolsızdan āhır intikām
Yola³¹¹ tapşur çıhdılar³¹² yoldan eger yoldaşlar

Oldı mağlūb-ı hevā-yı nefis istilā-yı ‘aql
Aldılar hākim elinden ihtiyār evbāşlar

Çün gönül³¹³ bī-nūr olur muṭlaq-‘ inān olur heves
Kaş karalanda çıharlar³¹⁴ yuvadan huffāşlar

Hüsn-i ‘ālem-sūz bilür ‘ışq-sūzun kadrini
Şem‘ i gör pervānenūñ yolunda virdi başlar³¹⁵

Mihribān olmaz nesīm-i şubḥ-dem hergiz sene³¹⁶
Şem‘ tek tā tökmesen Şā‘ib gözinden³¹⁷ yaşlar

GAZEL V

(K: 3433-M: 288-9-B: 29)

Meni maḥrūm iden ruḥsārdan³¹⁸ zūlf-i perīşāndur
Bu deryā-yı leṭāfet mevc-i ‘anber içre pinhāndur

Eger ḥorşīd-i tābānile³¹⁹ sensiz hem-şarāb olsam
Leb-i la‘l-i mey-ālūdı gözümde³²⁰ kanlu peykāndur

Ded ü dāımı musaḥḥar iyleyüpdür³²¹ cezbe-i ‘ışkı
Dügün³²² Mecnūn-ı şeydā başına³²³ çetr-i Süleymāndur

308 Didüm: didim M.

309 İtmesün: itmesüing M.

310 Oldular: oldılar M.

311 Yola: ile B.

312 Çıhdılar: çıkdılar M.

313 Gönül: göngül M.

314 Çıharlar: çıkarlar M, B.

315 Bu beyit sadece M.de var.

316 Sene: sanga M.

317 Gözinden: gözüngden M.

318 Ruḥsārdan: ruḥsāridın M.

319 Ḥorşīd-i tābānile: ḥorşīd-i tābān ile M, B.

320 Gözümde: gözümga M, B.

321 İyleyüpdür: eyleyübdür M.

322 Dügün: dü kön (...) M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Kaçan 'âşıkların³²⁴ fikrine düşdi³²⁵ ol 'aķıķı leb³²⁶
Ki onun³²⁷ bir kara günlülerinden³²⁸ âb-ı hayvândur³²⁹

Meni mekr-i raķıb âvere kıldı yâr kûyinden
Çıhardan³³⁰ Âdemi Firdevsden tezvîr-i şeytândur

Müselmânım diyer mey tek içer³³¹ 'âşıkların³³² kanın
Menem kâfir eger ol düşmen-i îmân müselmândur

Maķabbet ehlinin cām-ı neşâtı devrden düşmez³³³
Niçün çeksün³³⁴ humâr ol kim hemîşe içdigi³³⁵ kandur

Men-i hâķi³³⁶ ne tenhâ olmuşam³³⁷ Mecnûn kimi³³⁸ rüsvâ
Ki ulduzdan³³⁹ felek seng-i melâmet içre pinhândur

Felekler kan içer gördükce³⁴⁰ tecrid ehlini Şâ'ib
Ki yoķsızlar³⁴¹ harâmîler gözine³⁴² tîg-i 'uryândur

GAZEL VI

(K: 3434-M: 289-90-B: 27)

³²³ Başına: başıģa M.

³²⁴ 'Âşıkların: 'âşıklarung M.

³²⁵ Düşdi: düşar M.

³²⁶ 'Aķıķı leb: 'aķıķ leb B.

³²⁷ Onın: anıng M.

³²⁸ Günlülerinden: gözlülerinden B.

³²⁹ Bu beyit B'de "5. beyit" olarak geçmektedir.

³³⁰ Çıhardan: çıkarar M; çıkarar B.

³³¹ Mey tek içer: mestin içer B.

³³² 'Âşıkların: 'âşıklarung M.

³³³ Maķabbet ehlinin cām-ı neşâtı devrden düşmez: maķabbet ehli heng-i cām u neşât derden dönmez B.

³³⁴ Niçün çeksün: niçüng çeksüng M.

³³⁵ İçdigi: içdügi M.

³³⁶ Men-i hâķi: meni hâķi B.

³³⁷ Olmuşam: olmişam M.

³³⁸ Kimi: gibi M.

³³⁹ Ulduzdan: ol derdden B.

³⁴⁰ Gördükce: gördükde M, B.

³⁴¹ Yoķsızlar: yoķsızlar B.

³⁴² Gözine: göziģe M; göziģa B.

AHMET KARTAL

‘ Āşık anı vsmelü aşun³⁴³ nihān ier
Cevherlū tiġ ın ara peyveste an ier

İtdükce³⁴⁴ an gönülleri³⁴⁵ ol la‘l-i āteşin
Āb-ı hayāt tek ara zülfün³⁴⁶ revān ier

Tā bir piyāle virdi kebāb itdi baġrımı³⁴⁷
Her kim onun elinden³⁴⁸ ier bāde an ier

İller yaşar Hız(ı)r kimi³⁴⁹ her kim ki giceler
Gül üzli³⁵⁰ yār ilen mey-i ün erguvān ier

Ādem nedür ki imeyesün virdüğün³⁵¹ şarāb
Vir sen eger firişteye mey³⁵² bi-gümān ier

Sāķi menile³⁵³ şişe vü peymāne neylesün³⁵⁴
Deryānı bir nefesde bu riġ-i revān ier

Tizraġ eker nedāmete bed-mestlik yolu
Her kim ki yaġşi ise şarābı yaman ier

Şā‘ib ü men onun³⁵⁵ sözünü salmadım yere³⁵⁶
Bilmem niün benim³⁵⁷ anımlı āsmān ier

³⁴³ aşun: aşıng M; aşın B.

³⁴⁴ İtdükce: itdükçe M.

³⁴⁵ Gönülleri: köñülleri M.

³⁴⁶ Zülfün: zülfüng M.

³⁴⁷ Baġrımı: baġrum M.

³⁴⁸ Onun elinden: anung eliden M.

³⁴⁹ Kimi: gibi M.

³⁵⁰ Üzli: üzli M.

³⁵¹ İmeyesün virdüğün: imeye sen virdügin M; imesün ol virdigin B.

³⁵² Firişteye mey: firişte meyi B.

³⁵³ Menile: menümle M, B.

³⁵⁴ Neylesün: neylesüng M.

³⁵⁵ Onun: anıng M.

³⁵⁶ Salmadım yere: yere şalmadum M; yere salmadum B.

³⁵⁷ Benim: menüm M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

GAZEL VII

(K: 3435-M: 290-B: 28)

Gül kimi³⁵⁸ her kim ki gülzâr içre naqd-i cânı var³⁵⁹
Sa' y iler töksün senin yolunda³⁶⁰ tâ imkânı var

Tâ ayağın³⁶¹ toprağına tökmesün³⁶² dutmaz karar
Her kimin³⁶³ meclisde minâ tek bir avuc kanı var

Ne ' aceb ' âşıqları ger başdan açsun nâz ilen³⁶⁴
Kâkül-i müşğın kimi³⁶⁵ her kim ki ser-gerdânı var

İçmemiş cân bahşlar nezzâreden ' âşıqlara
Terlü ruhsârın³⁶⁶ ' acâyib çeşme-i hayvânı var³⁶⁷

Eyleyüpdür nokta-i hâlin³⁶⁸ meni pergârsız
Yoḥsa³⁶⁹ deryâ üzre her bir kaçrenin³⁷⁰ devrânı var

Gezdürürler³⁷¹ el-be-el dağın gönüller pâresi³⁷²
Yerde kıalmaz câm tek her kim ki ıstı³⁷³ kanı var

Püçdi³⁷⁴ her söz ki deyirler³⁷⁵ ma' rifetden ehl-i kıâl

³⁵⁸ Kimi: gibi M.

³⁵⁹ "var" redifi M'de "bar" şeklindedir.

³⁶⁰ İler töksün senin yolunda: iler töksüng senüñ yolunda M: ile töksün senin yoluna B.

³⁶¹ Ayağın: ayağıng M.

³⁶² Tökmesün: tökmesüng M.

³⁶³ Kimin: kiming M.

³⁶⁴ İlen: ile B.

³⁶⁵ Kimi: gibi M.

³⁶⁶ Ruhsârın: ruhsârıng M.

³⁶⁷ Bu beyit B'de yok.

³⁶⁸ Nokta-i hâlin: nokta-i hâling M.

³⁶⁹ Yoḥsa: yoksa M, B.

³⁷⁰ Kaçrenin: kaçrenüñ M.

³⁷¹ Gezdürürler: gizdürürler M.

³⁷² Dağın gönüller pâresi: dağung köngüller yaresi M.

³⁷³ İstı: işti B.

³⁷⁴ Püçdi: püçdur M.

AHMET KARTAL

Bahrden çıhmaz³⁷⁶ şadef tâ gevher-i gâltânı var

Çoh³⁷⁷ degül hayret yeri ger varsa³⁷⁸ şîrîn sözleri
Tütînin³⁷⁹ Şâ'ib nazarda gözgi³⁸⁰ tek meydânı var

GAZEL VIII

(K: 3436-M: 291-B: 30)

Çıhartdı³⁸¹ haṭṭ u menem zülf mübtelâsı henüz
Dügün saḡaldı vü başımdadur³⁸² ḡarası henüz

Haṭın³⁸³ ḡubârı ḡoyaş³⁸⁴ egerçi yaşurdu
Gözimi³⁸⁵ ḡıre ḡılır yüzünin³⁸⁶ şafâsı henüz

Bahâr idende ne³⁸⁷ ḡanlar ki tökdi gözlerden
ḡazân olanda neler eylesün ḡinâsı³⁸⁸ henüz

Suwardılar ḡılıcından³⁸⁹ meger gülistânı
Ki birbirine ḡavuşmaz gülin³⁹⁰ yarası henüz

Hayât suyına bir daḡ ḡoydı reşk-i lebin³⁹¹
Ki ḡıçdi ' ömr-i ebed tüşmedi ḡarası henüz

Muḡîṭ-i ' ışḡ ara men ol ḡabâb-i bî-bâkem
Ki gitdi başım u başımdadur³⁹² hevâsı henüz

³⁷⁵ Deyirler: dirler M.

³⁷⁶ Çıhmaz: çıkamaz M.

³⁷⁷ Çoh: çok M, B.

³⁷⁸ Varsa: barsa M.

³⁷⁹ Tütînin: tütîning M.

³⁸⁰ Gözgi: gözgü M.

³⁸¹ Çıhartdı: çıkardı M; çıhardı B.

³⁸² Saḡaldı vü başımdadur: şaḡaldı vü başımdadur M.

³⁸³ Haṭın: haṭıng M.

³⁸⁴ ḡoyaş: ḡoyaşın M.

³⁸⁵ Gözimi: gözimni M.

³⁸⁶ ḡıre ḡılır yüzünin: ḡıyre ḡılır yüzünin M; ḡıre ḡılır yüzün B.

³⁸⁷ İdende ne: yitdide B.

³⁸⁸ Eylesün ḡinâsı: eylesüng ḡinâsı M; eylesün cefâsı B.

³⁸⁹ ḡılıcından: kılıcıngdan M.

³⁹⁰ Gülin: gülüng M.

³⁹¹ Reşk-i lebin: reşk-i lebing M.

³⁹² Başım u başımdadur: başım u başımdadur M; yaşım u başımdadur B.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Vişāl ümîdine 'ömrin geçitdi kūyinde³⁹³
Yetişmez işlerine³⁹⁴ Şā 'ibin³⁹⁵ du' āsı henüz

GAZEL IX

(K: 3437-M: 291-92)

Könlüm³⁹⁶ ol maḥmūr gözlerden degül āzārsız
Kim görüpdür bu ḥarāb olmuş ivi bīmārsız

El-be-el gülzārdan horşīd dāmānın³⁹⁷ dutar
Üz gözin³⁹⁸ her kim şebnem tek kıılır jengārsız

Çekmedi bülbül nefes tā gitdi gül gülzārdan
Hīç kāfir ḳalması³⁹⁹ yā Rab cihānda yārsız

Hāksārlıḥ⁴⁰⁰ pīşe kııl tā feyz-i Ḥaḳ yetsün sene⁴⁰¹
Kölge salmaz mihr-i tābān başlara dīvārsız

Küfrsiz ger mümkin olsaydı nizām-ı āb u gil
Baş dutardı sübḥanın⁴⁰² cem' iyyeti zünnārsız

Derd ü dāğ-ı 'ışḳ ilen Şā 'ib olur insān melek
Kāmil olmaz sīm ü zer mağşūş olanda nārsız

GAZEL X

(K: 3437-38-M: 292-B: 31)⁴⁰³

Tutulmuş⁴⁰⁴ könlümü⁴⁰⁵ cām ile şādān eylemek olmaz
El ilen pistenin⁴⁰⁶ aḡzını ḥandān eylemek olmaz

³⁹³ Geçitdi kūyinde: giçürdi kūyingde M; giçürdi kūyinde B.

³⁹⁴ İşlerine: itleringa M.

³⁹⁵ Şā 'ibin: Şā 'ibing M.

³⁹⁶ Könlüm: könlüm M.

³⁹⁷ Dāmānın: dāmāning M.

³⁹⁸ Üz gözin: gözgüsin M.

³⁹⁹ ḳalması: ḳalması M.

⁴⁰⁰ Hāksārlıḥ: ḥāksārlıḳ M.

⁴⁰¹ Yetsün sene: yetsüng sanga M.

⁴⁰² Sübḥanın: sübḥanıng M.

⁴⁰³ Bu gazel *Tezkire-yi Şu 'arâ-yı Azerbaycan'* da da geçmektedir (Deyhîm 1367: II/377-78).

⁴⁰⁴ Tutulmuş: tutulmuş M, B.

⁴⁰⁵ Könlümü: könlümü M.

⁴⁰⁶ Pistenin: pistening M.

AHMET KARTAL

Ne sözdür bu ki olsun⁴⁰⁷ şâhib-i meşreb qurı zâhid⁴⁰⁸
Kara toprağı hergiz âb-ı hayvân eylemek olmaz
Bulut kılan⁴⁰⁹ keser cevlân idende⁴¹⁰ ıldırım tîgi
Könüller perdesinde⁴¹¹ ‘ışkı pinhân eylemek olmaz

Menim göz yaşımı⁴¹² çıkıgil feleklerden temâşâ kıl
Habâbı kaşrlar içinde tûfân eylemek olmaz⁴¹³

Kılıç ger içse ‘âlem kanını sirâblıg bilmez
Seni ‘uşşâk katlinden peşimân eylemek olmaz

Men-i Mecnûnı ‘âkil eylemek mümkün degül nâşih
Söz ilen müşg-nâb olan kanı kan eylemek olmaz

Haţadan giçdi ceyrân kanını müşg eyledi Şâ’ib
Dime ‘işyânı tâ‘ at küfri îmân eylemek olmaz

GAZEL XI

(K: 3438-39-M: 293-B: 32)

Meyden ol çihre-i zibâ ‘arağ-efşân olmuş⁴¹⁴
Yâ ser-â-ser göz olup özine hayrân olmuş

Bu gören dâyireni⁴¹⁵ hâle gümân⁴¹⁶ itme ki çerğ
Ağzın açub meh-i şeb gerdüme hayrân olmuş

Gözden irâğ⁴¹⁷ keh-i sultân-ı cünûn şevketden⁴¹⁸
Her düğün⁴¹⁹ başıma bir çetr-i Süleymân olmuş

Leb-i la‘lîn gamıdan⁴²⁰ bes ki udubdurlar⁴²¹ kan

⁴⁰⁷ Olsun: olsung M.

⁴⁰⁸ Şâhib-i meşreb qurı zâhid: ...kuru... M; şâhib-i nazâr zühhâd B.

⁴⁰⁹ Kılan: kımın M.

⁴¹⁰ Keser cevlân idende: kimi cevlân urarda B.

⁴¹¹ Könüller perdesinde: kõnüller perdesinde M; kõnül perdelerinde B.

⁴¹² Menim göz yaşımı: menüm göz yaşımı M.

⁴¹³ Bu beyit B’de 5. beyit olarak geçmektedir.

⁴¹⁴ Redif olan “olmuş” kelimesi M ve B’de olmuş şeklinde geçmektedir.

⁴¹⁵ Dâyireni: dâ’ireni B.

⁴¹⁶ Gümân: hayâl B.

⁴¹⁷ Irâğ: irâğ M.

⁴¹⁸ Şevketden: şevketidin M.

⁴¹⁹ Düğün: dü kõn (..) M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Hüblarun daş üregi kân-i Bedahşân olmuş

Tâ görüpdür nazârın var oĥ⁴²² ilen ey⁴²³ kaşı yay
Gül özin cem' kılub gonçe-i peykân olmuş

Şâf idende leb-i cân-bahşını devrânun eli⁴²⁴
Bir iki kaçtre damub çeşme-i hayvân olmuş

Rahm kıl Şâ'ibe sâķī mey ilen dut elini
Niçe içsün⁴²⁵ kanını bu üregi kan olmuş

GAZEL XII

(K: 3439-40-M: 293-94-B: 33)⁴²⁶

Ĥaĥ ğubârı⁴²⁷ 'ârızın⁴²⁸ âyât-ı Qur'an eylemiş
Hüsn-i şâhib-şevketin⁴²⁹ mûrî Süleymân eylemiş

Noĥta-i sehv eyleyüpdür⁴³⁰ gözlerün⁴³¹ ceyrân gözin
Kaşlarun⁴³² bayram hilâlin tāk-ı nisyân eylemiş

Azdırubdur gül yüzün⁴³³ bülbülleri gülzârdan
Sünbülün⁴³⁴ reyĥân ĥatın topraĥa yeksân eylemiş

Ka'beni büt-ĥâne eylüpdür⁴³⁵ firengī gözlerin
Yer yüzün zünnâr-i zülfün⁴³⁶ kâfiristân eylemiş

⁴²⁰ Leb-i la' lîn ğamıdan: Leb-i la' lîng ğamıdın M; Leb-i la' lîn ğamından B.

⁴²¹ Udubdurlar: udubdullar M; udubdur B.

⁴²² Nazârın var oĥ: nazarung bar oĥ M.

⁴²³ İlen ey: ilen B.

⁴²⁴ Leb-i cân-bahşını devrânun eli: leb-i cân-bahşungı devrân eliden M; leb-i cân-bahşını devrân işidür B.

⁴²⁵ Niçe içsün: nice içsüng M; nice içsün B.

⁴²⁶ Bu gazel *Tezkire-yi Şu'arâ-yı Âzerbaycan*'da da geçmektedir (Deyhîm 1367: II/379-80).

⁴²⁷ Ğubârı: ğubârın B.

⁴²⁸ 'Ârızın: 'Ârızing M.

⁴²⁹ Hüsn-i şâhib-şevketin: Hüsn-i şâhib-şevketüng M.

⁴³⁰ Eyleyüpdür: eyleyübdür M, B.

⁴³¹ Gözlerün: gözlerüng M.

⁴³² Kaşlarun: kaşlarung M; kaşların B.

⁴³³ Azdırubdur gül yüzün: azdurubdur gül yüzüng M; azdırubdur gül yüzün B.

⁴³⁴ Sünbülün: sünbülüng M.

⁴³⁵ Eylüpdür: idüpdür M; idübdür B.

⁴³⁶ Zünnâr-i zülfün: zünnâr-i zülfüng M.

AHMET KARTAL

La' l-i meygünün⁴³⁷ ki içübdür Bedaḥşān kanını
Gönçeni bülbül gözine⁴³⁸ kanlu peykān eylemiş⁴³⁹
Başını ḥaṭṭ-ı şu' ā' ilen dutupdur⁴⁴⁰ āfitāb
Tā benim çābük-süvārım⁴⁴¹ 'azm-i meydān eylemiş

İltifāt-ı la' l-i cān-baḥşun⁴⁴² kara günlüleri
Ḥālk içinde perdedār-ı āb-ı ḥayvān eylemiş

Derd-i 'ışkın⁴⁴³ çihre-i zerrīn ilen yer yüzini
Şafḥa-i ḥorşid-i tābān tekzer-efşān eylemiş⁴⁴⁴

Mevce-i deryā-yı iḥsānun⁴⁴⁵ dutubdur yer yüzün
Terlü ruḥsārın⁴⁴⁶ cihānı şehri Yūnān eylemiş

Cilve-i bād-ı bahār-ı iltifātun⁴⁴⁷ gül kimi⁴⁴⁸
Könlümi⁴⁴⁹ min çāk ilen dest ü giribān eylemiş

Ne 'aceb ger Şā'ib ilen ḥaṭ seni⁴⁵⁰ kıldı raḥīm
Ḥaṭṭ-ı zālīm beyle kāfir çoḥ⁴⁵¹ müselmān eylemiş

GAZEL XIII

(K: 3440-41-M: 294-95-B: 34)

'Ömr giçdi sefer esbābını āmāde kıılın⁴⁵²
Her ne sizden kese tiḡ-i ecel ondan kesilin⁴⁵³

⁴³⁷ La' l-i meygünün: la' l-i meygünün M.

⁴³⁸ Gözine: gözige M.

⁴³⁹ Bu beyit B'de 6. beyit olarak geçmektedir.

⁴⁴⁰ Dutupdur: dutubdur B.

⁴⁴¹ Menim çābük-süvārım: menüm çāpik-sevārım M, B.

⁴⁴² Cān-baḥşun: cān-baḥşung M; cān-baḥşın B.

⁴⁴³ Derd-i 'ışkın: derd-i 'ışkıng M.

⁴⁴⁴ Bu beyit M'de 9. beyit olarak geçmektedir.

⁴⁴⁵ İḥsānun: iḥsāning M; iḥsānın B.

⁴⁴⁶ Terlü ruḥsārın: terlü ruḥsārung M; Şevḳ-i rüyın bu B.

⁴⁴⁷ İltifātun: iltifātung M; iltifātın B.

⁴⁴⁸ Kimi: gibi M.

⁴⁴⁹ Könlümi: könlümi M.

⁴⁵⁰ Ḥaṭ seni: ḥaṭını B.

⁴⁵¹ Kāfir çoḥ: çoḥ kāfer M, B.

⁴⁵² Kıılın: kıılung M.

⁴⁵³ Ondan kesilin: andan kesilung M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Κulzüm-i ' ışkdan ey ayrı düşen⁴⁵⁴ şebnemler
Düşmemişken yola seylâb-ı bahârî yığılın⁴⁵⁵
Tâ sizi devr-i zamân eyleyüpdür⁴⁵⁶ pâ-mâl
Gün sarı şebnem-i gül tek bu⁴⁵⁷ çemenden çekilin⁴⁵⁸

Olmayan⁴⁵⁹ çerh-ara pervâz⁴⁶⁰-ı revândan gâfil
Bu kül ilen qaralan gözgüleri şâf kıılın⁴⁶¹

Gök fezâsı ne maķâm⁴⁶²-ı per ü bâl açmaķdur
Dâne-i nâr kimi⁴⁶³ birbirinize kıılın⁴⁶⁴

Ger umarsız ki cevân-baht olasız âhir-i ' ömr
Kocalar kıadrini zinhâr igidlikde⁴⁶⁵ bilin⁴⁶⁶

Arturur⁴⁶⁷ gerd-i ma' aşini kıuru istiġfâr
Bu zemîngîr tozını⁴⁶⁸ eşk-i nedâmetle silin⁴⁶⁹

Yaş⁴⁷⁰ kıılır ħam kocalar kıâmetini tã' atsiz
Egmemişken sizi bu çerh-i muķavves egilin⁴⁷¹

Duta ger ġonçe kimi çevrenizi⁴⁷² neşter-i ħâr
Virmeyin⁴⁷³ gül kimi⁴⁷⁴ elden kıadeh-i mey içilin⁴⁷⁵

454 Düşen: tüşen M.

455 Yığılın: yıġılun M.

456 Eyleyüpdür: eyleyübdür B.

457 Şebnem-i gül tek bu: şebnem geldikce B.

458 Çekilin: çekilün M.

459 Olmayan: olmayun M.

460 Pervâz: perdâz M; pervâne B.

461 Kıılın: kıılun M; eyleyin B.

462 Maķâm: maķâl B.

463 Kimi: gibi M.

464 Birbirinize kıılın: birbirinüze kıılun M.

465 İgidlikde: igitlikde B.

466 Bilin: bilün M.

467 Arturur: artırur B.

468 Zemîngîr tozını: zemîngîr tozı M; zemînger tozını B.

469 Silin: silün M.

470 Yaş: fâş B.

471 Egilin: egilün M.

472 Kimi çevrenizi: gibi çevreñizi M.

473 Virmeyin: virmeyün M.

AHMET KARTAL

Kim ki sāgar kimi⁴⁷⁶ ağzın açasız mīnā tek
Güle güle kerem ilen⁴⁷⁷ onı⁴⁷⁸ ma' mūr kılin⁴⁷⁹

Bādenin cūşı onun⁴⁸⁰ sūz-ı kelāmındandır
Şā'ibin kadrini ey ehl-i hārābāt bilin⁴⁸¹

GAZEL XIV

(K: 3441-42-M: 296-B: 35)

Dutma⁴⁸² ol gül dāmenin maḥşer güninde⁴⁸³ cān için
Kılma yüzsizlik⁴⁸⁴ nigār ilen bir avuc kan için

Açmagil ağzın görende hāl-i müşgīn danesi
Egme baş pergār tek her noktaya devrān için

Yoldaş oldur kim kara günlerde yoldan çıḫmasun⁴⁸⁵
Kesme⁴⁸⁶ yoldaşdan Hızr tek çeşme-i hayvān için

Yengi ay başın eger ḥorşide tā olsun⁴⁸⁷ tamām
Sāde-dil bilmez ki besler özini noḫşān için

Meşreb için koymagil elden 'inān-i ihtiyār
Ḥāmlıḡdan⁴⁸⁸ atını⁴⁸⁹ öldürmegil meydān için

Hüsn cevlanından el kesmekdür arvadlar işi

⁴⁷⁴ Kimi: gibi M.

⁴⁷⁵ İçilin: açılun M.

⁴⁷⁶ Kimi: gibi M.

⁴⁷⁷ İlen: ile B.

⁴⁷⁸ Onı: anı M.

⁴⁷⁹ Kılin: kılung M.

⁴⁸⁰ Bādenin cūşı onun: bādenüḡ cūşı anıḡ M; bāde, ney cūşı... B.

⁴⁸¹ Bilin: bilün M.

⁴⁸² Dutma: Tutma: B.

⁴⁸³ Güninde: gününde M.

⁴⁸⁴ Yüzsizlik: yüzüzliḡ M; yüzüzliḡ B.

⁴⁸⁵ Çıḫmasun: çıkmasun M.

⁴⁸⁶ Kesme: küsme M; giçme B.

⁴⁸⁷ Olsun: olsun M.

⁴⁸⁸ Ḥāmlıḡdan: Ḥāmlıḡdan B.

⁴⁸⁹ Atını: atunḡı M.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

Kes⁴⁹⁰ özinden merdler tek Yūsuf-ı Ken'ân için

Mînet ilen dirilik Şâ'ib ölümdendür beter
Cân virürler ehl-i ğayret derd-i bî-dermân için

GAZEL XV

(K: 3442-43-M: 296-97-B: 36)

Meh-i şeb-gerd eger görsün onun⁴⁹¹ H̄orşid-i ruhsârın
Kemend eyler onı⁴⁹² şayd itmek için hâle zünnârın

Şeker-ğand eyleyende neylesün⁴⁹³ 'uşşâk ilen yâ Rab⁴⁹⁴
Ki acı sözler ilen⁴⁹⁵ cân virür la' l-i şeker-bârin

Diyerler derdmend olan bilür hem-derd hâlini
Yetişmez hasteler hâline niçün çeşm-i bîmârın⁴⁹⁶

Nice maḥv olmasun⁴⁹⁷ âdem onın⁴⁹⁸ seyrânını görcek⁴⁹⁹
Ki ceyrân unudupdur vahşetin gördükce refîârın

Ne lâyıkdur ki 'ışk ehli kıla kan içdigin (sen)siz⁵⁰⁰
Niçün bülbül yaşırmaz il gözinden kanlu minķârın

Maḥabbet işiden el çekme 'ışk işin şebâtın gör
Ki H̄usrev taşdın maḥv itmedi Şîrîn nümûdârın⁵⁰¹

Sipih-r-i seng-dil içre men ol Ferhâd-ı ter-destem⁵⁰²
Ki âb-ı tîşeden kân-i zümürüd kıldı kühsârın

490 Kes: giç B.

491 Görsün onun: görsüng anıng M.

492 Onı: anı M.

493 Neylesün: neylesüng M.

494 Yâ Rab: yâri B.

495 Sözler ilen: sözlerin B.

496 Bu beyit M ve B'de geçmektedir.

497 Nice maḥv olmasun: niçün maḥv olmasung M; niçün... B.

498 Onın: anıng M.

499 Görcek: görgec M, B.

500 içdigin (sen)siz: içdüging zâhir M; ... zâhir B.

501 Bu beyit sadece M'de geçmektedir.

502 Ter-destem: zeber-destem B.

AHMET KARTAL

Meger ol āfitāb ilen şafağ-gün mey içer Şā'ib
Ki serhōş tek⁵⁰³ çeker yer üzre her gün şubh destārın⁵⁰⁴
GAZEL XVI
(K: 3443-M: 297-98-B: 37)

Sākiyā meyden rüfū kıll çāk bolmuş könlümi⁵⁰⁵
Kıll bu isi⁵⁰⁶ kıan ilen peyvend üzölmüş könlümi

Kalmışam yerde kıanatsız kıuş kimi⁵⁰⁷ pervāzdan
Yola sal⁵⁰⁸ cām-ı şarāb ilen bozulmuş⁵⁰⁹ könlümi

Artuğ eyler bāde-i şāfi benim vīrānlıgım⁵¹⁰
Dürd ilen ta' mīr kıll sāki pozulmuş könlümi

Zühdden kıan kıuruyupdur bağrım⁵¹¹ içre lāle tek
Tāze kıll eski mey ilen bu kıurulmuş⁵¹² könlümi

Luğ kıll şahbā-yı rüşen ile⁵¹³ ey māh-ı tamām
Bayram ayı eylegil ğamdan bükölmüş könlümi

Cām vurmağ⁵¹⁴ resmdür sāki dutulmuş⁵¹⁵ ay için
Şaykal-i cām ile perdāz⁵¹⁶ it dutulmuş⁵¹⁷ könlümi

Eyle kim Şā'ib ğam-ı devrān dutupdur⁵¹⁸ çevremi
Seyr-i gül mümkün degül açsun⁵¹⁹ dutulmuş⁵²⁰ könlümi

⁵⁰³ Tek: mey B.

⁵⁰⁴ Şubh destārın: şubh dem sarın B.

⁵⁰⁵ Bolmuş könlümi: bolmış könglümi M. Redif olarak geçen “-müş könlümi” kelimesi M’de “-miş könglümi” şeklindedir.

⁵⁰⁶ Bu isi: bu ıstı M; yuvası B.

⁵⁰⁷ Kimi: gibi M.

⁵⁰⁸ Sal: şal M.

⁵⁰⁹ Bozulmuş: yorulmuş M.

⁵¹⁰ Menim vīrānlıgım: menüm vīrānlıgum M.

⁵¹¹ Bağrım: bağrum M.

⁵¹² Bu kıurulmuş: kıuru bolmuş M; bu kıurumuş B.

⁵¹³ İle: bile M; birle B.

⁵¹⁴ Vurmağ: urmak M, B.

⁵¹⁵ Dutulmuş: dutulmuş M; tutulmuş B.

⁵¹⁶ Perdāz: pervāz B.

⁵¹⁷ Dutulmuş: dutulmuş M; tutulmuş B.

⁵¹⁸ Dutupdur: Tutubdur B.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

GAZEL XVII

(K: 3444-M: 298-B: 38)

Biz ne imdi zerre tekcevlāna gelmişlerdenüz
Āfitāb-ı ' ışık ilen devrāna gelmişlerdenüz

Gün giçürmekdür⁵²¹ hisābı şahid egriliğ⁵²² için
Doğrılığdan biz bugün dīvāne gelmişlerdenüz

Sanadur⁵²³ bārān-ı rahmet ger kılıc gökden yaqar
Koç kimi⁵²⁴ kurban için meydāna gelmişlerdenüz

GAZEL XVIII

(K: 3444)

Dāğ oldu derūnımda benim nāz-ı maḥabbet
Min dürlü şadā virmededür sāz-ı maḥabbet

Çeşmün ki ide luḫfile ' uşşāka tebessüm
'Ömrinde olur maḥrem (ü) hem-rāz-ı maḥabbet

Min cevrine mu' tād iken ol ' aşık-ı zārın
İtmez ne qadar itmesen i' zāz-ı maḥabbet

Mestāne idib nāzile ol çeşm-i siyāhı
Göster dil-i Şā'ib kimi i' cāz-ı maḥabbet

GAZEL XIX

(K: 3444-45)

Min dil-i maḥzūnile bir tāze qurbānız hele
Zaḫm-ı tīr-i gamze-i mestinle bī-cānız hele

Ölmeden gam çekme rīz-i devr zamānından senin

⁵¹⁹ Açsun: açsung M.

⁵²⁰ Dutulmuş: dutulmuş M; tutulmuş B.

⁵²¹ Giçürmekdür: geçürmekdür M; giçirmekdür B.

⁵²² Egriliğ: egriliğ M, B.

⁵²³ Sanadur: şābiruz M; şanadur B.

⁵²⁴ Kimi: gibi M.

AHMET KARTAL

Nâle vü âh itmede dil indi hayrânız hele

Luţf idersen gerçi sen aġyâra her dem döstüm
Rûz u şeb biz firķatinle zâr u nâlânız hele

‘İd-i vaşlına müşerref olmadan aġyâr-ı dñn
Destini bñs eyledik biz onla şâdanız hele

Dâm-ı dñzah içre aġyâr olmasın aşlâ ħalâş
Şâ’ibâ biz cennet-i dildâra mihmânız hele

GAZEL XX⁵²⁵

(K: 3683)

Üregın sırrını o ħan aġıdan gözler açar
Her ive baġmak için yâ baca yâ pencere var

Ârif insân hara gitse kayıdar tez vaţana
Şem‘ bir yerde yanar şu‘ lesi etrâfa uçar

Dñnyânı kayıdaya salmak âsân da degñl
Sanki nâdân bir adam miġ götürüb nâli yazar

Kim yetişse kâmilen o ucalar ‘arşa kadar
Sñnbñle döndñ mudan biġ onı ħirâmâna apar

Göz yaşı pāk eyliyir sineden ħasret tozunı
Etek ile silinen âynada hiç toz mu ħalar

Sürdi ħalkın ħanını zâlim adamlar zili tek
Teşne insân yuġuda hey suyun ardınca ħaçar

‘Işķın ilk şartı budur Şâ’ib özünden giçesin
Kim özünden giçecek o tapacak burda ħarar

⁵²⁵ Bu gazel Muhammed Kahraman tarafından Türkçe gazellerin yer aldığı kısımda değil, divanın sonunda “Yek Gazel-i Tâze Yâfte-i Turkî (: Yeni Bulunan Türkçe Bir Gazel)” başlığı altında verilmiştir. Muhammed Kahraman, burada gazel hakkında şu açıklamayı yapmaktadır: 16 Âbân 1369 yılında Tahran’da neşredilen *İslâmî Birlik* mecmuasının bir nüshasını Tebriz’den Aka-yı Behrâm Hak-perest bana gönderdi. Onda Şâ’ib’in hayatını anlatan ve 5 Türkçe şiirine yer veren bir makale vardı. Ne yazık ki yazıyı neşreden ile Türkçe şiirlerin alındığı kaynak belirtilmemişti. Bu gazellerin birincisi bizdeki nüshalarda yoktu. Bu gazeli burada vermemizin uygun olacağı düşüncesiyle yayımlıyoruz.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

GAZEL XXI

(M: 287)

Çıkdı tâ meh-tâb seyrânına ol müşgîn-kemend
Eyledi mâh-ı temâmı hâledin zünnâr-mend

Kılmadı kanlu gözümğa raḥm ruḥ-sâruñ meger
Bu yaranı eylesun ḥaṭṭ-ı ğubâruñ ḥuşğ bend

Leblerüñ şehdi dilüñg acılığın az itmedi
Nice şîrîn eylesün acı bolan bādâmı kand

Kimdir ol meclisde ta' zîm eylayen yer gösteren
Kılmaya dil-süzluğ ' âşıklar ilan ger sipend

Zâlim el çekmez sitemdin çekse devrândın sitem
Piç ü tâb ilan ne mümkindür raḥîm olsun kemend

GAZEL XXII

(B: 39)

Şâh-i men der-küy-i to tâ key konem feryâd hey⁵²⁶
Daḥı tākāt kalmamışdur dâd hey bî-dâd hey

Hem-demem ğam mûnisem ğam dilberâ ğam-ḥâr-i ğam⁵²⁷
Ey dolanım başına sensiz degül dil şâd hey

Geh be-^c işve geh be-ğamze geh tegâfûl geh be-nâz⁵²⁸
Aparırsın^a aqlumı bir şîve ger üstâd hey

Bes heme şeb der-firâkat zâr u nâlân bî-refîk⁵²⁹
Kalmışam zâr u zelîl ey yâr-ı men imdâd hey

Der-dil-i Şâ'ib besî câ kerde est çeşmân-ı mest⁵³⁰
İki kâfir bir müselmân öldürür bî-dâd hey

⁵²⁶ Ey benim şahım! Senin köyünde ne vakte kadar feryat ederim.

⁵²⁷ Hemdemim gam, munisim gam, dilberim, gamhârım gamdır.

⁵²⁸ Bazen işve ile, bazen gamze ile, bazen tegafül, bazen naz ile.

⁵²⁹ Bes bütün gece ayrılığında ağlayıp inlemede ve arkadaşsız.

⁵³⁰ Senin sarhoş gözlerin Sâ'ib'in yüreğinde sağlam yer etmiştir.

ŞİRAZ'DAN İSTANBUL'A

BEYİT

(K: 3445)

Der-Mağlûb Şoden-i Nedr Muhammed Hân ez-Pâdşâh-i Hind Gofte Şode

Ġafletden oldı husrev-i Tûrân zebûn-i Hind

Her kim gider yuğuya çara onı tiz basar

"Sâ'ib-i Tebrîzî ve Türkçe Şiirleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 7, İstanbul 2002: 209-38.